

**IX Convegno AISC
Venezia 14-16 febbraio 2008**

Riassunti delle comunicazioni

1. Annamaria Annichiarico

Qualche osservazione sulla traduzione del Curial i Güelfa

2. Carmen Arronis i Llopis – Marinela Garcia Sempere

La recepció de referents italians a la tradició catalana: traduccions i literaturitzacions de la Legenda de Santa Caterina de Siena

En la present comunicació oferirem una mirada al passat que permeti veure l'estreta relació que l'antiga Corona Catalana va mantenir amb Itàlia a les darreries de l'edat mitjana —tant des del punt de vista literari com cultural—, centrant-nos en un cas concret que exemplifica l'interès i la recepció d'uns referents espirituals i culturals compartits: el culte per la dominica Caterina de Siena a les darreries del segle XV.

La fama de la dominica italiana es va estendre arreu d'Europa, sobretot d'ençà la seua canonització el 1461, quan s'hi van multiplicar els relats sobre la seua vida a partir dels originals llatins i italians. En aquest marc cal destacar la presència copiosa de biografies de la santa conservades en l'àmbit català, especialment a la València de la segona meitat del segle XV. Es troba inclosa una versió catalana del *Flos sanctorum*; es compta amb traduccions exemptes —més o menys literaturitzades— de la seua *Vida*, com les de Miquel Peres (1499) o Tomàs de Vesach (1511). Fins i tot hi apareix versificada en cançoners, certàmens i versions d'autors com Narcís Vinyoles. L'abundància de textos té una raó de ser capdal: la relació estreta d'alguns d'aquests autors amb el recent convent dominicà de Santa Caterina de Siena fundat a València, fortament relacionat amb el Tribunal de la Inquisició. Amb tot, hi ha moltes altres causes que expliquen l'interès per la seua figura i la utilització que se'n fa.

Durant la nostra intervenció, doncs, analitzarem els textos conservats, els quals exemplifiquen la importància i el culte primerenc de Caterina de Siena a València, i posen de manifest no només la seua transcendència com a referent literari i cultural en el marc valencià, sinó també l'estreta relació existent amb Itàlia, ja que algunes traduccions de la *Vida* —com ara l'anònima conservada a la BN de Madrid—, semblen fins i tot anteriors a la data de canonització.

3. Vincenzo Arsillo

João Cabral de Melo Neto: la geometria sognante di Miró

4. Xavier Barceló Pinya

El fill vudú del sergent Pepper: Hibridització pop a la narrativa balear

A partir dels anys 50 del segle XX, Mallorca s'ha transformat en un paradís de vacances que acull cada any milions de turistes d'arreu d'Europa. Aquest allau de visitants ha provocat que els illencs, quasi involuntàriament, s'hagin vist exposat a tot de tendències culturals que, inevitablement, han afectat la manera de llegir els codis culturals que els envolten. En el terreny literari, obres d'autors balears com Pau Faner, Biel Mesquida o Gabriel Janer Manila integren dins els seus discursos lletres de cançons pop, elements visuals textualitzats i d'altres paratextos, que hibriditzen el discurs i l'integren dins els corrents estètics imperants al continent europeu. En aquesta comunicació explorarem les relacions que la narrativa balear, a partir dels anys 70, té amb aquests nous codis culturals, com els incorpora i assumeix com a propis, a més de reflexionar sobre les implicacions que aquests tenen sobre els textos i la mateixa recreació de l'arxipèlag.

5. Anna Benvenuti

“*Hay, serva Ytàlia, de dol castell*”: traduzione e interpretazione dei canti “politici” della Divina Commedia nella versione di Andreu Febrer

Premessa la stretta relazione culturale, politica e commerciale tra le terre catalane e quelle italiane all’inizio del XV secolo, e la particolare esperienza di cortigiano, diplomatico e viaggiatore di Andreu Febrer, si vuole evidenziare l’atteggiamento di quest’ultimo nella traduzione dei passi “politici” della Divina Commedia; il particolare coinvolgimento emotivo di fronte a vicende che riguardano la sua esperienza e la sua terra, che innesca una più libera rielaborazione del testo; la mancata condivisione di alcuni punti di vista, che lo porta all’approssimazione; l’impiego dei Commenti per sbrogliare i significati più complessi, con speciale attenzione a quello di Benvenuto da Imola; la suggestione – e citazione – della letteratura patria, in particolare Eiximenis e Bernat Metge.

6. M. Carme Bernal i Creus

La Itàlia mística femenina en l'obra del poeta Jacint Verdaguer. Ambient intel·lectual i documentació en la seva poesia

Jacint Verdaguer, com Bossuet, Fénelon o Bataille, s'interessà per l'audàcia vital i literària de les escriptores místiques medievals i del renaixement d'Úmbria i la Toscana. La lectura de les obres d'Àngela de Foligno, Caterina de Siena o Magdalena de Pazzis, així com dels estudis sobre Clara de la Creu de Montefalco i Clara Sciffi (d'Assís), personalitats totes elles revaloritzades intel·lectualment al segle XIX, es filtrà en la poesia d'aquest escriptor romàntic català fins a donar peces d'un interès més que destacable. En efecte, lemes i epígrafs, glosses, idil·lis i romanços inclosos en llibres i reculls de totes les èpoques, des d'*Idil·lis i cants místics* i *Lo Somni de Sant Joan* fins a *Roser de tot l'any*, *Flors del Calvari*, *Eucarístiques* i *Sant Francesc* donen compte de l'interès que manifestà Verdaguer pel coneixement d'escriptores meridionals europees.

La comunicació, d'interès estrictament literari, es proposa abordar la perspectiva intel·lectual d'aquestes místiques bo i d'acarant-la amb els poemes de Jacint Verdaguer que hi fan referència. La conclusió és que l'ambient místic, tant com l'espai literari i conceptual d'aquestes dones, contribuïren a completar el mapa de lectures del poeta i la policromia de la seva obra.

7. Sandra Bernato

Gli artigiani catalani a Napoli nella seconda metà del Quattrocento

Il mio intervento intende richiamare l'attenzione sulla consistenza numerica e l'importanza degli artigiani catalani attivi a Napoli durante il regno di Ferrante I d'Aragona. La Storiografia, infatti, ha messo in evidenza, come pure era necessario, soltanto il sensibile inserimento di funzionari catalani negli uffici statali e il ruolo svolto nell'economia meridionale dai mercanti e dai banchieri di Barcellona, Valenza e Perpignano. Tuttavia, anche la presenza dei numerosi artigiani provenienti dalla Catalogna – sarti, orafi, carpentieri, ecc.– contribuì non poco a quella vivacità e a quel dinamismo che la città di Napoli seppe mostrare lungo tutto il periodo della dominazione aragonese.

8. Rosa Bertran i Casanovas

Consciència lingüística, literària i cultural a la Menorca d'Albertí i els seus contemporanis

Dins del marc del que s'ha denominat període menorquí de la literatura catalana, situarem els tres exponents que la van protagonitzar, Vincenç Albertí i Vidal, Joan Ramis i Ramis i Antoni Febrer i Cardona. Fixant-nos també en la interacció entre ells i la cultura i literatura de Menorca a la seva època. Sobretot remarcarem la labor de Vincenç Albertí, prolífic traductor al català d'obres de Metastasio, Moratín, Beaumarchais, Molière i Goldoni. Això comportarà una anàlisi a partir de documentació trobada a Menorca, plena de connexions europees, junt amb un petit itinerari de les traduccions albertianes.

9. Joan Borja

El motiu etnopoètic del cavaller rotlà: de *la chanson de roland* a l'imaginari popular valencià

A la comarca valenciana de la Marina Baixa, la *Coltellada de Rotlà* és un gran quadrat buit, geomètricament retallat en els perfils del cim del Puigcampana —la muntanya sagrada que presideix aquelles contrades. Encara actualment s'hi pot documentar, de viva veu, una llegenda explicativa per a tal topònim. Es tracta d'una narració que recrea els amors entre el cavaller Rotlà i una bella donzella, la qual, per un fatal malefici, morirà tan bon punt els últims rajos de sol deixen d'il·luminar-la. Amb el seu coltell —per això el nom— el gegantesc cavaller va fer l'obertura de la muntanya allà on es ponia el sol, i va guanyar al destí uns instants de llum i d'eternitat amorosa. Després, morta ja l'estimada, en un absccés d'impotència, va enviar d'un colp el tros de muntanya dins la mar. I va ser així que s'hi va originar l'Illa de Benidorm, la qual encaixa perfectament amb el buit retallat al Puigcampana.

Aquest curiós relat popular (que presenta, òbviament, nombroses versions) s'inscriu de ple en el fèrtil imaginari europeu que s'ha desenvolupat al voltant del cavaller Rotlà: un imaginari —d'altra banda— ben productiu en el marc de la cultura popular catalana: a Sureda hi ha la Petja de Rotllà; a Arles, l'Abeurador del Cavall de Rotllà; a la Vall d'Àneu, el Mall de Rotllà; a Maçanet de Cabrenys, la Vara de Rotllà; a Cadaqués i al cap Norfeu, les Roques de Rotllà; a la vall del Tec, la Caixa de Rotllà; en diversos punts dels Pirineus trobem palets de Rotllà o pedres de Rotllà, etc. La del Puigcampana, fet i fet, és la manifestació més meridional fins ara consignada d'aquest motiu etnopoètic. En aquesta comunicació ens proposem indagar en el rastre (documental i literari) que el topònim i la llegenda han anat generant, com també analitzar-ne les versions existents, contrastar-les amb els altres referents catalans i europeus, i —finalment— sospesar les hipòtesis més plausibles sobre l'origen d'aquest motiu etnopoètic en terres valencianes. Formulats en clar: com és que el protagonista de *La chanson de Roland* ha acabat formant part de l'imaginari col·lectiu valencià?

10. Enric Bou

Un pagès escriptor : Salvador Dalí renovador del Surrealisme

Es considera que la gran aportació de Salvador Dalí al Surrealisme fou la invenció de la parònia crítica. En aquesta comunicació vull demostrar com, més que no pas en una reelaboració de teories es, el seu plantejament té unes arrels a la terra, l'Empordà, i en els habitants (i estiuejants) de Cadaquès, de Lídia a Eugeni d'Ors, entre molts d'altres. La lectura d'alguns textos, com el poema "Peix perseguit per un raïm" o fragments de *La vida secreta* aporten proves materials per recolzar aquesta tesi.

11. Júlia Butinyà

El “Curial”, ruta i literatura: el mirall d’Europa

El *Curial* recull una ruta literària expressiva dels móns que coneix bé l’autor, el mediterrani i el romànic, i que conformen el ferment d’Europa; d’altres mencions geogràfiques en completen el mosaic. La composició i l’estructura de la novel·la, analitzades mitjançant les fonts literàries, revelen un humanista que transmet en equilibri classicisme i cristianisme, sàviament hibridats, en un moment d’autoreconeixement europeu.

12. Lídia Carol

Fortuny de Pere Gimferrer, una novel·la visual i una nissaga universal

Fortuny, única novel·la de Pere Gimferrer escrita en llengua catalana, podria representar molt bé, tant per la seva forma com pel seu contingut, el títol del IXè Conveni de l'Aisc: "*Catalunya a Europa, Europa a Catalunya. Influències, passatges, traduccions*". Una ficció històrica, una *mise en scène* que estableix un fort lligam entre les escenes de la vida bohèmia mediterrània catalana i l'imaginari europeu finisecular.

La novel·la *Fortuny* va veure la llum ara fa més de vint anys, concretament, el 1983, obtinguent el mateix any els premis Ramon Llull i Crexell i, l'any següent, el 1984, els de la Crítica i de la Crítica "Serra d'Or". Malauradament, tot i aquest gran reconeixement públic de l'obra i del mateix autor Gimferrer, avui en dia aquest text és, potser, un dels menys coneguts i estudiats de la narrativa en llengua catalana. El relat presenta una sèrie de característiques narratives molt interessants i originals, com ara el ritme de la narració, la dimensió visual de la descripció i la creació –o més ben dit, re-creació– d'uns personatges reals i de ficció que es mouen entre dos segles, el XIX i el XX, i d'uns espais, tres ciutats: Viena, París i Venècia. Però un dels aspectes més interessants d'aquesta obra és la ficció. Gimferrer, després d'un exhaustiu treball de recerca dins la nissaga i el "món" Fortuny, no es decanta per una biografia, sinó que decideix, a través d'una rigorosa veritat literària, arribar a l'essència del que van representar el pare Marià Fortuny i Marsal (Reus 1838-Roma 1874) i el fill Mariano Fortuny i Madrazo (Granada 1871-Venècia 1949).

Aquesta ponència té tres objectius. En primer lloc, es proposa d'analitzar les característiques narratives d'aquesta novel·la per poder-la enquadrar millor dins la narrativa catalana i, més concretament, en relació a altres exemples de biografies literàries, com ara *Santiago Rusiñol i el seu temps* de Josep Plà. En segon lloc, es vol subratllar la importància de l'imaginari de la nissaga Fortuny, dos personatges d'origen català que van influenciar amb les seves creacions l'art europeu de dos segles, entre el Modernisme i el Decadentisme. En tercer i últim lloc, no es vol deixar de banda la força d'un escriptor com Pere Gimferrer, el qual es proposa de crear un imaginari a partir de les creacions artístiques d'aquests personatges i de l'univers cultural del que formen part. D'aquí la voluntat de crear unes veritables epifànies històriques i fer-nos reviure estèticament una època.

BIBLIOGRAFIA BASE:

1. Gimferrer Pere, *Figures d'art*. Obra Catalana Completa IV. Ed. 62, BCN, 1996.
2. Gimferrer Pere, *Fortuny*, trad. cast. de Basilio Losada i Pròleg d'Octavio Paz, Circulo de Lectores, BCN, 1987.
3. Grasset Eloi, "Com construir un imaginari. La intertextualitat en el *Fortuny* de Pere Gimferrer" Revista «Literatures», Núm. 4 (Segona època).
4. Jauss H.R., *Estetica della ricezione*, Guida Editori, Napoli, 1987.
5. Pla Josep, *Santiago Rusiñol i el seu temps*, Ed. Destino, BCN, 2002.13.

13. Riccardo Cinotti

**El diccionari bilingüe com a informador cultural:
l'exemple del diccionari català-italià de R. Arquès
(Enciclopèdia Catalana, 2002)**

Tota comunitat lingüística es reconeix en objectes, institucions i hàbits que determinen la existència de determinats conceptes i de les consegüents realitzacions verbals. Tanmateix la traducció a una altra llengua d'aquestes realitzacions pot comportar dificultats per la inexistència del mateix concepte en la comunitat lingüística d'arribada. Ens preguntem llavors : com es pot la lexicografia bilingüe superar aquest obstacle ? En la presente comunicació s'intentarà donar una resposta a partir de la presentació d'alguns conceptes peculiars de la cultura (i de la llengua) catalana i la seva realització –inclusió, traducció i/o definició– al diccionari bilingüe català-italià de R. Arquès. Analitzarem algunes unitats lèxiques pròpies de la llengua (i cultura) dels països catalans i la seva traducció a l'italià en el respecte de les solucions traductològiques típiques de la producció lexicogràfica bilingüe. L'anàlisi del diccionari esmentat ens permetrà reflexionar sobre la importància d'aquest material lèxic i finalment sobre la oportunitat per al diccionari bilingüe de poder desenvolupar el paper d'ambaixador cultural de una comunitat lingüística.

14. Anna Maria Compagna

I risvolti sovranazionali dell'identità catalana: il cavaliere è turco, è lombardo, è bretone

In questo intervento propongo una riflessione su come nel romanzo cavalleresco catalano del '400 si proiettino i caratteri sovranazionali della Corona d'Aragona. L'internazionalità della cavalleria trova conferma in una confederazione di stati estremamente moderna, che forse proprio per questo non viene compresa come tale e superata nella concezione dello stato cosiddetto moderno, in realtà molto meno moderno di un *Commonwealth ante litteram*..

15. Paolo Di Luca

Tracce di versificazione epica nelle *novas rimadas* catalane

Una testimonianza presente nel *Prohemio e carta* del Marchese di Santillana sull'esistenza di numerosi componimenti catalani in forma di «*novas rimadas*, que son pies o bordones largos de sílabas, e algunos consonavan e otros non» ha fornito alla critica un fertile terreno di discussione a causa della sua problematicità.

Ci si è chiesti, in prima istanza, se queste *novas rimadas* dovessero essere ricondotte per la loro tipologia metrica al distico a rima baciata di ottosillabi, il metro narrativo più diffuso in tutta l'area galloromanza, presente anche nella tradizione letteraria catalana, sia in testi narrativi che in altri generi non lirici, di ispirazione cortese, ma anche allegorica, didattica e religiosa.

Non appare possibile, ad ogni modo, affiliare a questa fortunata forma metrica le *novas rimadas* descritte dal Marchese di Santillana. Innanzitutto, i «pies o bordones largos de sílabas» sembrerebbero essere versi più lunghi del decenario, come conferma il Marchese stesso nel prosieguito del discorso, affermando che «después d'esto usaron el dezir en coplas de diez sílabas, a la manera de los lemosís». Di seguito, la precisazione secondo la quale «algunos consonavan e otros non» complica ulteriormente le cose. Si è osservato che la frase può essere intesa in due modi distinti: 'alcuni (versi) rimavano e altri no' oppure 'alcuni (poeti) usavano un accompagnamento musicale e altri no'. Ora, non si ha notizia alcuna di una produzione poetica catalana in versi lunghi rimanti a coppia, né tantomeno senza rima.

L'ipotesi più recente è che con *novas rimadas* il Marchese volesse intendere semplicemente delle *novas*, cioè dei componimenti non strofici, non necessariamente in distici a rima baciata, di estensione variabile e di materia non cortese.

Su questa conclusione si impernia la nostra comunicazione, con la quale ci proponiamo di dimostrare che la chiave dell'intera questione risiede proprio in quel «consonavan». Il verbo, sia che venga interpretato come un riferimento all'accompagnamento musicale, sia che sancisca la presenza o meno della rima in queste misteriose *novas*, fa pensare ad una produzione poetica che si avvale delle forme dell'epica. Procederemo, di seguito, a rintracciare nel corpus poetico catalano quei componimenti che presentano le caratteristiche evidenziate dal Marchese di Santillana come tipiche delle *novas rimadas*. Nello specifico, i componimenti che si distinguono per arcaicità rispetto alla composizione del *Prohemio e carta* e per l'utilizzo di versi lunghi sono almeno quattro: tre di Ramon Llull (R 89.4, 13 e 6, il famoso *Desconhort*) e il *Sermó* di Ramon Muntaner inserito nella sua cronaca (R 116.1); di questi, il *Sermó* e il *Desconhort* recano traccia di essere stati musicati con le melopee di due famose canzoni di gesta.

L'analisi metrica e stilistica di questi testi sarà tesa alla dimostrazione che essi si rifanno a modalità formali tipiche dell'epica e che sembrano costituire, dunque, un relitto di quella produzione epica perduta, la cui reale esistenza è stata sostenuta da Martín de Riquer sulla base di elementi che sono stati poi variamente dibattuti. Il ristretto corpus di componimenti che presentano tutte le caratteristiche descritte dal Marchese di Santillana verrà posto poi a confronto

con alcuni testi lirici occitani che riutilizzano parimenti gli stilemi formali dell'epica allo scopo di innovare le consolidate regole del *trobar*, mettendo a contatto lirica ed epica per soddisfare l'esigenza di nuove modalità espressive. Si concluderà con una messa a punto bibliografica sulla questione dell'epica in Catalogna: essa sarà volta a confermare, alla luce dell'esempio fornito dalle *novas rimadas*, l'esigenza di utilizzare metodologie di ricerca differenti rispetto a quelle invalse fino ad ora, che focalizzino l'attenzione soprattutto sulla tecnica di composizione dei testi epici medievali, e sulla feconda interferenza tra registri e forme differenti.

16. Miquel Edo i Julià

Miquel Dolç, punto d'arrivo del carduccianesimo maiorchino

La ricezione del Carducci a Maiorca risale al 1878. Joan Lluís Estelrich, Costa i Llobera e Joan Alcover la nutrono con traduzioni, imitazioni, articoli, e le generazioni successive dell'Escola Mallorquina diedero continuità al carduccianesimo con contributi che si protrassero anche oltre le date in cui la fortuna dello scrittore impallidiva al Principat o nella stessa Italia. Miquel Dolç è non solo l'ultimo anello di questa lunga catena, ma anche quello più consistente, poiché vanta una conoscenza della poesia carducciana più approfondita di quella verificabile negli autori precedenti e ne fa uso, all'interno della propria produzione, del tutto inconsueti, spesso funzionali a una posizione ideologica ambivalente nei confronti del franchismo.

17. Dari Escandell

La producció autobiogràfica de Joan Puig i Ferrer: Europa com a referent

D'ençà que arribà a Barcelona i decidí realitzar un apassionant viatge iniciàtic pels camins de França, Joan Puig i Ferrer (1882-1956) quedaria fortament enlluernat i seduït per les cultures europees. La seua narrativa mai no amaga el mestratge de Leopardi, Dostoievski, Proust o Gide, de qui es declara admirador incondicional. La copiosa producció en clau autobiogràfica de l'autor (diarística, memòries), de les més importants de la primera meitat del segle XX en l'àmbit de la literatura catalana, n'és el millor exemple.

Puig i Ferrer lamenta sovint que els cercles literaris catalans més importants no compartisquen la seua òptica- sempre a l'aguait de les novetats que circulaven arreu del continent-, i que es mantiguen d'esquenes a Europa. Bé des de la premsa, bé des de les seues creacions autobiogràfiques, Puig aprofitava per a reflexionar sobre el pànic col·lectiu de la nostra societat a fer literatura sobre la vida íntima.

Altrament, l'autor va passar els seus darrers vint anys exiliat a França, un període en què a través de la literatura del jo- mitjançant el seu diari *Ressonàncies*- reflexionaria, entre altres coses, sobre el sentit d'escriure en una llengua aleshores prohibida i sense consumidors potencials, sobre el ressò irrisori de la identitat nacional catalana al vell continent o sobre l'evolució de la seua opinió personal vers les societats europees.

18. Joan Alegret Llorens

FONTS ITALIANES DE POEMES EN LLENGUA CATALANA: SANNAZARO / FONTANELLA I PARINI / TOUS.

La historiografia literària ha insistit a assenyalar la influència dels models poètics castellans damunt la poesia catalana d'entre 1600 i 1833. Potser hi ha insistit massa. Si considerem que la llengua toscana era prou coneguda per molts homes de lletres dels Països Catalans, cal pensar que podien accedir a la lectura de poetes italians i, doncs, rebre'n directament la influència.

En presentaré dos possibles casos. Un de primer és la "Selva elegíaca" del barceloní Francesc Fontanella (1622-?), escrita l'any 1657 arran de la mort de la seva segona esposa, composició de 26 versos que comença dient "Ara sí que ets divina, Elisa mia", confrontada amb la cançó que, al capítol V de l'Arcadia (ed. 1504) de Iacopo Sannazaro (1457-1530), pronuncia el pastor Ergasto sobre la tomba d'Androgeo: les dues primeres estrofes del poeta napolità em semblen la deu d'on Fontanella tragué la inspiració.

Un segon cas és el poema "Despedida a l'Amor" (1828), del clergue artanenc Domingo Tous (1779-1854), que calca la composició V, "Il brindisi" (1778) d'Il libro delle Odi (1791, edició definitiva 1795), de Giuseppe Parini (1729-1799).

19. Fabio Fraccaroli

Questioni di geofilosofia in alcuni pensatori catalani contemporanei: Joan Ferrater i Mora, Xavier Rubert de Ventós e Eugeni Trias

Recenti studi hanno cominciato a colmare una spiacevole lacuna riguardo la storia della filosofia catalana. Tali lavori, se da un lato hanno permesso di ricostruire e ripercorrere criticamente lo sviluppo della filosofia in Catalogna (movendo, ovviamente, da Lullo a Balmes, passando ai casi paradigmatici di Maragall e D'Ors, arrivando sino ai nostri giorni) da una diversa prospettiva sono serviti per mettere in evidenza alcuni tratti peculiari del fare filosofia nei *Països Catalans*.

Scrive Robert Bilbeny in un saggio raccolto in *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*, “uno dei tratti peculiari del pensiero filosofico catalano è l'interesse per il valore della propria identità culturale. [...] Cosa significa essere catalani? –Anche tralasciando l'eccezionalità di una cultura che ha un suo territorio, ma non propriamente un suo stato sovrano– in che modo può tale contingenza influire sull'universalità del pensare? O se si vuole può la particolarità di una cultura influire sullo sviluppo del pensiero filosofico che si dice universale? A ben vedere, nel '900 questioni come queste hanno accomunato autori [catalani] provenienti anche da ambiti di ricerca diversi, e sono servite da ponte fra le generazioni della repubblica (“scuola di Barcelona”) e le più recenti generazioni, dalla Transizione ai nostri giorni” .

Muovendo da tale nodo entro cui si è sviluppata e confrontata la filosofia catalana nel '900, nella mia esposizione mi concentrerò nel riemergere di tale questione sul finire degli anni '70, sia nel lavoro di coloro che hanno dato vita al Col.legi de Filosofia a Barcelona (Xavier Rubert de Ventós, Eugeni Trias Sagnier) sia in un autore che ha rappresentato un reale legame fra le generazioni della Repubblica e quella del Post-franchismo (Josep Ferrater i Mora)

Proprio volendo porre l'accento sul legame speciale fra cultura europea e cultura catalana, tema guida del IX Convegno dell' AISC, si è scelto di osservare il lavoro di tali pensatori catalani fra la fine degli anni '70 e gli inizi degli anni '80, decade in cui, uscendo dalla transizione, la Spagna entrava a far parte della nascente Comunità Europea (C.E. o Europa dei 12, dicembre 1985) e riscopriva le comuni radici europee-mediterranee.

In questa ottica di inevitabile dialogo fra culture prossime, si proveranno a leggere tali autori non per ribadire la loro appartenenza (catalana) ma per provare ad immaginare come le loro riflessioni su “*les formes de la vida catalana*” possano essere tradotte entro un più ampio discorso che, chiarendolo, potremmo chiamare di geofilosofia. In altre parole le metafore e/o concetti che troveremmo in questi autori potranno aiutarci a definire alcuni cruciali aspetti di una possibile geofilosofia (*alla catalana*) per l'Europa.

Bibliografia essenziale

- Casanovas, P.(a cura di) *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva. IV Cicle Aranguren. Sabadell* (2001): Fundació Caixa de Sabadell.
- Monserrat J.; Casanovas P. (a cura di). *Pensament i Filosofia a Catalunya.* (2003) Vol. I. Vol. II. Barcelona: INEHCA, Societat Catalana de Filosofia.
- Bilbeny N. *Filosofia Contemporània a Catalunya.* (1985), Edhasa
- Bilbeny N. (a cura di) *Puntes al coixí. Converses amb pensadors catalans.* (1989) Destino.
- Rubert De Ventós, X. *Teoria De La Sensibilitat Nacionalista.* (2006) Columna Edicions
- Rubert De Ventós, X. (a cura di) *Pensadors catalans.* (1987) Edicions 62.
- Trías Sagnier, E. *El pensamiento cívico de Joan Maragall.* (1985) Ediciones Península.
- Trías Sagnier, E. *Catalunya ciutat i altres assaigs.* (1984) L'Avenç,
- Trías Sagnier, E. *Filosofia del Futuro.* Barcelona, (1983) Ariel.
- Ferrater Mora, J. *Les formes de la vida catalana, i altres assaig.,* (1980) Edicions 62.
- Bonesio, L. *Geofilosofia del paesaggio.* (1997) Mimesis

20. Leonardo Francalanci

Il commento di Bernardo Illicino ai *Triumphs* del Petrarca e la sua dimensione europea: il caso catalano

La comunicazione tratterebbe appunto la diffusione europea del commento ai Trionfi attraverso il caso concreto della traduzione catalana. A grandi linee si articolerebbe nei seguenti punti:

a) Breve introduzione;

b) Alcuni chiarimenti metodologici, necessari, inerenti allo studio del commento illiciniano in generale (cfr. L. Francalanci, «Il commento di Bernardo Illicino ai Triumphs del Petrarca: alcune questioni di metodo», <Studi di Filologia Italiana>, LXIV, 2006);

c) La traduzione catalana: si tratterebbe di presentare l'opera e, soprattutto, di avanzare alcune proposte per una nuova datazione e per l'identificazione del modello italiano (si tratta dell'argomento di un mio articolo che uscirà nel prossimo volume della rivista <Quaderns d'italià>).

d) Dimensione europea del commento: breve "excursus" sulle diverse traduzioni conosciute (oltre alla catalana, ne conserviamo una in francese e due in castigliano, nonché una in latino, che purtroppo però non ancora potuto esaminare).

21. M. Àngels Francès

L'aparador de Frankfurt: les escriptores catalanes actuals a Europa

En aquest estudi em propose explorar el ressò internacional assolit per les escriptores catalanes actuals en el que ha estat, fa uns mesos, el mostrador de la cultura catalana al món: la Fira de Frankfurt 2007. La presència d'escriptores com Imma Monsó, Maria Barbal o Carme Riera en aquest context de vasta projecció mediàtica és mostra del pas que, al llarg de l'últim quart de segle XX i el principi del XXI, les dones han efectuat d'objecte de literatura a subjecte que entra, per mèrits propis, en les llistes dels més venuts en l'actualitat. Isabel Clara Simó, M. Antònia Oliver, Montserrat Roig... van irrompre amb força en el panorama literari dels anys setanta. En l'actualitat, la majoria continuen actives i sovintegen els primers llocs en les xifres de vendes (sobretot, en el cas de Simó). Maria Barbal, amb una llarga trajectòria encetada a mitjan dècada dels vuitanta, i Imma Monsó, que ha començat la seua carrera literària més recentment, són dues mostres de la narrativa femenina que, a hores d'ara, té més projecció pública. Per això trobe interessant establir una revisió comparada d'alguns dels models narratius que han representat, a Frankfurt, el pas de la cultura catalana envers noves formes d'expressió i autoafirmació.

22. M. Àngels Fuster Ortuño-Luís Navarro

**Anàlisi de les edicions i traduccions multilingües del
Curial e Güelfa mitjançant aplicacions tecnològiques**

23. Gabriella Gavagnin

Guerau de Liost traduttore di Manzoni

La comunicazione si propone di analizzare la traduzione dell'inno sacro di Manzoni La Passione che il poeta Jaume Bofill i Mates fece intorno agli anni venti. Si tratta di una versione fino ad oggi sconosciuta alla critica, pubblicata probabilmente in un periodico di quell'epoca e mai raccolta in volume.

Il nostro studio si basa sugli autografi e i dattiloscritti, ricchi di varianti, che abbiamo reperito nel fondo dei materiali dell'autore conservati nella Biblioteca de Catalunya.

24. Alfons Gregori i Gomis

Illes en un mar inconegut: la recepció de Moncada i Sánchez Piñol a Polònia

Curiosament, les dues darreres obres narratives catalanes contemporànies traduïdes al polonès, *Històries de la mà esquerra* de Jesús Moncada (*Historie z lewej ręki*, Telgte 2006) i *La pell freda* d'Albert Sánchez Piñol (*Chłodny dotyk*, Noir sur Blanc 2006) presenten característiques que les apropen notablement: ambdues assumeixen el discurs fantàstic com un dels seus eixos configuradors i ambdues tracten de mons aïllats en què determinades forces primigènies prenen protagonisme.

Així, com illes en un mar inconegut, aquestes obres arriben a Polònia isolades del *mainstream* de la prosa catalana contemporània, força identificat amb el realisme, i, fent analogia amb la seva temàtica, podrien evocar en la cultura d'arribada una impressió d'isolament del món català respecte a la resta d'Occident. En la present comunicació s'analitzaran aquestes qüestions i d'altres relacionades amb la recepció i la traducció de les dues obres esmentades.

25. Giuseppe Grilli

Letteratura catalana e letteratura comparata

26. Anna Esteve Guillén

L'univers germànic en el dietarisme català de finals del segle XX: Feliu Formosa i Enric Sòria

No ens ocuparem, en aquesta proposta de comunicació, de la impressionant faceta traductora del polifacètic escriptor de Sabadell, Feliu Formosa. Tant en la seua poesia com en la prosa de les diferents entregues del seu diari, el poeta evidencia un profund coneixement i assimilació de certes lectures: des de B. Brecht fins a Kafka, entre altres com ara Trakl, Handke o Hölderlin.

El nostre propòsit, però, és intentar descriure la presència del món germànic: ja siga en forma de literatura o pensament, en alguns dels dietaristes catalans més importants de les darreres dècades: l'esmentat F. Formosa i també el poeta i assagista valencià Enric Sòria, per tal de resseguir els ponts de comunicació entre una i altra literatura. Un camí, certament, no massa transitat pels escriptors catalans contemporanis, però que resulta fonamental en la formació i en l'obra d'ambdós poetes.

27. Oscar Jané

Política lingüística a l'època moderna: intercanvis i imposicions a l'hora de França

L'aliança de Catalunya amb Lluís XIII el 1640, durant la revolució catalana, va ser un dels orígens de l'annexió del Rosselló i altres comarques del nord de Catalunya a França el 1659. Alhora, també va significar el passatge de més d'un miler de caps de família governants i destacades personalitats cap a un exili -o refugi: a Perpinyà- des d'on van haver de conjugar la tradició dels privilegis i la cultura catalana amb les imposicions i l'evolució del poder de la França de Lluís XIV. Resulta interessant donar un cop d'ull a un dels àmbits més complicats per a tot historiador de l'època moderna com és el de les polítiques lingüístiques.

Entre les accions d'una França en eclosió i una part de Catalunya, ara integrada a França, trobem un laboratori d'acció ideal per a analitzar les polítiques de França i trobar -o no- referents a escala europea. Hi ha un debat sobre la política lingüística al Rosselló que prové de la preocupació de la monarquia de França per la proximitat i el lligam de la "nova província" a un món hispànic. D'aquesta manera, s'instauren un control cultural i mesures en l'ensenyament i l'administració.

28. Natasha Leal Rivas

El teatre festiu i la seva teatralització en la dramaturgia catalana contemporània

Les propostes teatrals dels anys setenta i vuitanta de l'anomenada *neovanguardia* europea concebiren el teatre com una pràctica cultural, és a dir, com un sistema dinàmic que, tot i privilegiar una determinada tradició cultural, dins d'ell podien tindre cabuda totes les manifestacions culturals, segons les seves característiques, com a objectes de teatralització.

La festa va ser un model a integrar dintre del fet teatral, destacant-se sobretot per la seva capacitat comunicativa, més directa i participativa. De quina manera s'integra el fet festiu en el teatre català i com es va escenificar? El teatre català contemporani de base no textual, a partir de les seves propostes escèniques i del seu mètode de creació, es va identificar durant aquest període amb un teatre d'imatges europeu que buscava la relació entre vida i teatre. No obstant això, la teatralització d'elements festius en les diverses propostes dramàtiques d'*Els Joglars*, *Comediants* i *La Fura dels Baus* donen compte de la capacitat d'aquests grups de generar amb gran èxit, una poètica teatral pròpia, a partir d'una distinta reformulació i assimilació, tan teòrica com pràctica, d'un dels models més conreats per les neovanguardes dramàtiques europees.

29. Alfonso Leone

Alfonso il Magnanimo e il credito mercantile

La storiografia ha già messo in luce efficacemente come Alfonso V d'Aragona ricorresse molto spesso, per far fronte ai costi della sua politica espansionistica, al sostegno finanziario dei mercanti-banchieri catalani e napoletani (H. Lapeyre, R. Conde, G. Navarro, D. Igual, M. Del Treppo). La mia comunicazione è volta a segnalare soltanto, dunque, la notevole incidenza che l'atteggiamento seguito dal re finì con l'avere sulle difficili condizioni delle finanze statali nel Regno di Napoli.

30. Michela Letizia

Aspetti della traduzione di Andreu Febrer della *Divina Commedia*

Andreu Febrer porta a termine la sua *Comèdia* nel 1429: si tratta della prima traduzione catalana in versi del poema dantesco, e anzi, della prima traduzione in versi in assoluto compiuta in Europa, e nello stesso metro utilizzato da Dante.

Risulta pertanto di notevole interesse seguire le procedure utilizzate dal traduttore, per tentare di capire in quale misura egli sia riuscito a cogliere il senso della parola del modello, e in quale misura se ne sia invece allontanato.

Soprattutto, è utile rilevare se tale allontanamento sia dovuto al fraintendimento della parola da tradurre o se, compresa questa, Febrer abbia scelto di distanziarsene, per esigenze metriche, di rima, o di resa semantica nella propria lingua.

Inoltre, è opportuno sottolineare che, al di là della riuscita di questa certo non facile operazione, non si può tacerne l'importanza per la storia stessa del catalano letterario: questo infatti non solo si arricchisce in misura rilevante, accogliendo termini nuovi e confrontandosi con una lingua volgare di grande prestigio, ma diviene esso stesso uno strumento di poesia e di comunicazione intellettuale, attenuando il peso dei provenzalismi con cui ha convissuto a lungo e in maniera ininterrotta, e avviandosi verso una più sicura autonomia.

La complessità della *Commedia*, così ricca di neologismi e di invenzioni lessicali trova, nella sua veste catalana, tratti che la esaltano, esaltando ad un tempo anche la lingua che quei tratti accoglie.

31. Antoni Maestre Brotons

Els cretins no tenen fronteres: Monzó i Fruttero&Lucentini

Quim Monzó (Barcelona, 1952), un dels escriptors catalans actuals més reconeguts dins i fora de Catalunya, ha fet de la brevetat el motlle expressiu de la seua obra. Ho palesa la seua dedicació a dos gèneres breus com els contes (deu volums publicats des de 1978) i els reculls de columnes periodístiques (vuit llibres des de 1984, més un altre de cròniques).

En la seua obra periodística, Monzó es dedica a analitzar i desmuntar els més variats tòpics que sorgeixen en la vida social contemporània (en el sentit d'idees falses, cursis i repetides de manera acrítica) i que abracen àrees tan diverses com la *nouvelle cuisine*, l'afició al futbol, la publicitat, el turisme, la ideologia del que és políticament correcte, el nacionalisme o el discurs dels polítics i dels periodistes mateix. El discurs oficial sobre totes aquestes matèries és, per a Monzó, pura xerrameca, *blablabà* (per usar la seua pròpia expressió) al servei dels esnobs, els pedants, els academicistes, els cretins. En les seues columnes, l'escriptor ataca aquests tòpics de manera irònica, i fins i tot irreverent i provocadora, tot creant polèmica i desconcert en el lector. L'estratègia argumentativa fonamental és l'humor i les variats recursos retòrics que el materialitzen.

Monzó es mostra com un lector de diaris habitual, no sols de la premsa catalana i espanyola, sinó internacional, especialment l'anglòfona. Entre els seus referents catalans, hi ha les més destacades figures del periodisme català dels anys vint (Josep M. de Sagarra, Eugeni Xammar, Francesc Trabal, Carles Soldevila, Josep Pla) i altres posteriors com Ramon Barnils o Joan de Sagarra. Pel que fa als autors estrangers, cita l'obra de Tom Wolfe (un dels pares del *New Journalism*), Guy Browning i Miles Kington i Fruttero i Lucentini, l'obra dels quals defineix com «una mostra de com l'articulisme pot ser un gènere corrosiu».

En aquesta comunicació, ens proposem analitzar la manera com ha influït la producció periodística dels italians Carlo Fruttero (Torí, 1926) i Franco Lucentini (Roma, 1920-2002) en la del català Quim Monzó. Com és sabut, per a Fruttero i Lucentini, el cretí és la figura dominant de la societat moderna i hi dediquen la seua atenció en les columnes que van escriure per a *Panorama* i *La Stampa*, posteriorment recollides en les obres *La prevalenza del cretino* (1985), *La manutenzione del sorriso* (1988) i *Il ritorno del cretino* (1992), una trilogia que va donar lloc a una selecció dels millors textos titulada *Il cretino in sintesi* (2002). Aquesta anàlisi ens portarà a examinar els temes i les estratègies argumentatives (pròpies d'un text de finalitat persuasiva com és la columna periodística) dels autors per tal de posar en relleu les semblances i divergències que els caracteritzen. De fet, l'últim recull de contes de Monzó, *Mil cretins* (2007), dóna una mostra evident de la proximitat dels tres escriptors.

Paraules clau: Quim Monzó – Fruttero&Lucentini – columnisme – argumentació

32. Isabel Marcillas Piquer

Aurora Bertrana: paradigma d'intel·lectual catalana i europea

L'objecte d'aquesta comunicació és estudiar la relació d'Aurora Bertrana, música i literata, amb la cultura europea de la primera meitat del segle XX. Bertrana viatjà arreu d'Europa i és a través de la redacció de les seues *Memòries* que podem conèixer el punt de vista d'una dona que, sense renunciar a la catalanitat que li era pròpia, se sentia sobretot europea.

Analitzaré les vivències centrades en les estades a Ginebra, París, Prada, Perreux o Etobon entre d'altres. Aquesta diversitat d'espais configurarà el panorama polític, social i cultural de l'Europa del nou-cents. Es tracta d'espais on es fomentava la bohèmia o les controvèrsies culturals, com ara els cafès de Ginebra, però també d'espais durs, com el camp de concentració de Saint Cyprien o com el poble d'Etobon, on la devastació de la segona Guerra Mundial va causar estralls humans.

Les *Memòries* permeten, a més, construir una imatge de l'evolució sociocultural de la dona catalana i europea del segle XX.

33. Pau Marques – Maria Bayarri

Traduir/trair/reivindicar/reinventar Carducci. Proposta per a una antologia en català

La ponència exposa la motivació de la traducció, unes “Jornades Carduccianes” celebrades a la Universitat de València, i la recepció d’aquest poeta entre els escriptors valencians. Descriu el criteri seguit i les dificultats que ha comportat la traducció en vers, amb alguns exemples pràctics. Finalment es justifica la tria de textos: temes i actualitat de la poesia de Carducci.

34. Filippo Melis

La difusió del retaule pintòric català a Sardenya

A partir de la conquesta catalanoaragonesa de Sardenya (1323-1478), els seus habitants entren en contacte amb la cultura catalana. Gràcies a l'arribada d'obres catalanes i valencianes la pintura sarda coneix el seu zenit. La primera fase de la pintura sarda serà fortament caracteritzada per les influències catalanes i el retaule en constituirà un exemple palmari.

35. Eulàlia Miralles

Metastasio a Catalunya al segle XVIII

A la Catalunya del segle XVIII, dos grups d'intel·lectuals sobresurten pel que fa a la traducció dramàtica de textos en català: d'una banda, els integrants del Grup de Tuïr i, de l'altra, els del Grup Il·lustrat Menorquí. Bonaventura Ques i Vicenç Albertí van traduir Metastasio al català en uns anys en què la tendència era fer-ho en castellà, i en dos territoris allunyats físicament però alhora molt propers: Catalunya del Nord i Menorca a l'època, fruit del contacte amb Europa, van seguir un camí ben diferent al dels altres territoris de parla catalana. Les traduccions de Metastasio per Ques són dues peces de tema bíblic, *Josep reconegut pels seus germans* i *La mort d'Abel*; pel que fa a Albertí, va traduir amb seguretat tres drames metastasians que passen en l'antiguitat clàssica, *Aquil·les*, *Siroe*, i *Demofonte*. tot i que és possible que el menorquí també versionés altres títols de Metastasio.

36. Sebastià Moranta Mas

La participació catalana a la Fira del Llibre de Frankfurt 2007: identitat, recepció, traduccions

Molt s'ha escrit, i sovint des de posicions enfrontades, sobre la 59a edició de la *Buchmesse*, en la qual la cultura catalana va tenir el paper de convidada d'honor. Frankfurt 2007 ha constituït, de llarg, el més ambiciós projecte de divulgació internacional de què ha estat objecte la literatura en català. L'abast de les implicacions simbòliques de l'esdeveniment, centrades en el debat identitari i la seva presència als mitjans de comunicació —no només espanyols, on la controvèrsia es revifa periòdicament des de fa dècades, sinó també, i sobretot, en els d'expressió alemanya— ens permetrà fer diverses consideracions sobre el tractament i la recepció dels assumptes catalans a Europa. Així mateix, comentarem diverses ressenyes aparegudes en la premsa alemanya més prestigiosa —en els diaris *Frankfurter Allgemeine Zeitung* i *Frankfurter Rundschau*, en els setmanaris *Die Zeit* o *Der Spiegel*, i en la revista del gremi editorial *Börsenblatt*— al voltant d'obres literàries traduïdes amb ocasió de la Fira, entre les quals en volem destacar sobretot dues: l'edició bilingüe en tres volums de la poesia completa de S. Espriu (*Obra poètica [Das lyrische Werk]*) a cura de Fritz Vogelgsang, publicada per l'editorial suïssa Ammann; i, a càrrec del mateix traductor, el *Tirant lo Blanc [Der Roman vom Weißen Ritter Tirant lo Blanc]* complet, en tres toms, editat per S. Fischer. A més d'altres clàssics —medievals i contemporanis— apareguts durant l'any proppassat, van traduir-se també escriptors actuals, que en alguns casos —Q. Monzó, J. Cabré, M. Barbal— han merescut recensions elogioses i han gaudit d'un apreciable ressò en el mercat editorial de l'àrea germanòfona.

37. Filippo Moretti

CONSIDERAZIONI SULL'OPERA ARCHITETTONICA CATALANA DI JOSEP MARIA JUJOL COME RICETTACOLO DI ESPERIENZE EUROPEE E FONTE DI NUOVI ORIENTAMENTI

Volendo evidenziare il legame tra cultura europea e cultura catalana, tema guida del IX Convegno dell'AISC, sviluppandolo secondo un interesse di tipo architettonico e considerando l'importanza capitale della città di Venezia che ospiterà l'evento, un autore dal quale partire per tali considerazioni è John Ruskin. L'autore nel 1852 con il suo libro *The Stones of Venices* contribuì in maniera fondamentale ad una rivoluzione europea del gusto e non solo. Nel capitolo riguardante la natura del gotico affermò che "Nessuna architettura può essere veramente nobile se non ha in sé una qualche imperfezione". L'*Aesthetic Movement* di Ruskin condusse al movimento *Arts and Crafts* di William Morris, a sua volta fondamentale per la nascita dell'*Art Nouveau* europea, all'interno della quale si inserisce la poetica del *Modernismo Catalano*.

Klaus-Jurgen Sembach nel suo testo sull'Art Nouveau sottolinea come per il suo sviluppo "non furono tanto le metropoli a esporsi quanto piuttosto località allora considerate periferiche, come Glasgow, Darmstadt, Weimar, Nancy, Barcelona ed Helsinki [...] i vari centri non intendevano portare avanti un discorso di orgoglio campanilistico, di prestigio, ma sentivano la propria evoluzione come provocazione". In questa direzione lavorarono i modernisti catalani (Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch ecc...) e soprattutto Antoni Gaudì.

L'opera del suo aiutante e discepolo Josep Maria Jujol rappresenta, come si vorrà sottolineare, un apporto particolarmente fertile ed attuale in ambito moderno europeo e non solo. Si partirà analizzando la sua produzione secondo due momenti interpretativi, concernenti una fase di intensificazione dei valori del maestro Gaudì, nell'area urbana di Barcellona, ed una successiva attività autonoma nel territorio di Tarragona. Si affronterà la produzione decorativa urbana come espressione architettonica di *pelle sensibile*, mentre l'analisi dell'opera extra-urbana punterà su valori *di escrescenza materica molteplice*.

La decorazione verrà letta come pelle in grado di mediare il rapporto opera-ambiente, creatrice di eventi onirici per il fruitore. Questo aspetto è sottolineato in modo particolare da Salvador Dalí nella sua lettura dell'opera "*commestibile*" di Gaudì e trova nel testo di Anthony Vidler, dal titolo "Il perturbante dell'architettura", spunti di approfondimento.

Per quanto riguarda l'aspetto materico nell'opera tarda di Jujol, si intende affrontare il tema seguendo la linea teoretica francese Bergson-Foucault-Deleuze, giungendo ai suoi aspetti di apertura interpretativa molteplice, non escludendo paragoni con il significato dell'opera dell'artista catalano Antoni Tàpies (cfr Carmine Benincasa 1983 e Massimo Recalcati 2007).

Nell'ottica di modello concreto per il contemporaneo, l'opera di Jujol verrà letta come "*utopia della ricostruzione*", secondo la terminologia di Lewis Mumford, particolarmente per la sua capacità di veicolare esperienze creative in contesti eterogenei e di accettare coinvolgimenti in processi di partecipazione ed esaltazione sociale.

Si porranno infine rapporti con atteggiamenti progettuali di architetti catalani contemporanei (Carme Pinòs, Enric Miralles, Martinez Lapena, Josep Miàs), sottolineando il ruolo di avanguardia per l'Europa di questa linea creativa.

BIBLIOGRAFIA DI RIFERIMENTO

- AA.VV., JVJOL, Centre de Documentació, Barcelona, 1998
Carmine Benincasa, VERSO L'ALTROVE, Electa, Milano, 1983
Henri Bergson, MATERIA E MEMORIA, Laterza, Roma-Bari, 2006
Salvador Dalí, I CORNUTI DELLA VECCHIA ARTE MODERNA, Il Melangolo, Genova, 1991
Gilles Deleuze, Félix Guattari, L'ANTI-EDIPO, Einaudi, Torino, 2007
Michel Foucault, SORVEGLIARE E PUNIRE, Einaudi, Torino, 2007
José Llinàs, JOSEP MARIA JUJOL, Taschen, Köln, 1992
Lewis Mumford, STORIA DELL'UTOPIA, Donzelli, Roma, 2001
Massimo Recalcati, IL MIRACOLO DELLA FORMA, Bruno Mondadori, 2007
John Ruskin, LE PIETRE DI VENEZIA, Arnoldo Mondadori, Milano, 2000
Klaus-Jürgen Sembach, ART NOUVEAU, Taschen, Köln, 2007
Anthony Vidler, IL PERTURBANTE DELL'ARCHITETTURA, Einaudi, Torino, 2006

38. Veronica Orazi

La “noia perseguida”; transiti, passaggi e traduzioni di un motivo folclorico nella Catalogna medievale

Il motivo folclorico della ‘noia perseguida’ ha goduto in epoca medievale di notevole fortuna. In pratica onnipresente e ben attestato in ogni cultura dell'Europa occidentale (ma non solo), esso conosce proprio in ambito catalano la precoce unificazione delle due linee narratologiche in cui in origine era articolato. Le testimonianze catalane medievali, infatti, mostrano come entrambe le modalità articolatorie del motivo fossero diffuse in quell'area, tanto da favorirne la precoce fusione, sviluppo che si ripeterà solo più tardi in area italiana. L'analisi di questi racconti consente di mettere a fuoco la genesi e l'evoluzione del motivo, il cui snodo centrale è da collocare nel XIV -XV sec., agevolando l'identificazione della struttura costitutiva e dei tratti accessori (o micro-sequenze), e di recuperare quindi la grammatica compositiva di un filone folclorico fiorentino. La Catalogna si conferma dunque un'area strategica, caratterizzata da un dinamismo (anche culturale) che ne spiega il ruolo centrale in ambito europeo, sin dal Medioevo. Il contributo intende sottolineare come e quanto un simile ambiente si riveli propizio per la penetrazione, la ricezione e la diffusione di istanze culturali di grande interesse a livello internazionale.

39. Lluís Payrató

Verbalitat, multimodalitat i traducció

40. Marta Pascual i Llorens

D'Europa a Catalunya. Les traduccions del Club Editor

L'art de la traducció és tan antiga com les mateixes llengües. Des de sempre, els homes han comprès la necessitat de traduir perquè traslladar paraules d'una llengua a una altra és sinònim de traslladar idees, pensaments i universos culturals sencers. Podem afirmar, sense cap mena de dubte, que Catalunya, en tot moment, s'ha deixat influir per autors literaris i pensadors d'arreu que han estat traduïts al català. Ara bé, com s'ha fet? Quina tècnica s'ha triat? Se sap que, des de temps bastant reculats, el món de la traducció ha anat acompanyat de polèmiques i debats sobre quina havia de ser la manera de traduir. Era millor optar pel *mot à mot*, ser fidel a la paraula però córrer el risc d'alterar el sentit o bé era preferible triar una traducció lliure que, malgrat traïr els mots, oferia uns resultats més fidels a nivell semàntic? A banda d'aquesta primera problemàtica, pel cas català s'ha de parlar d'una dificultat afegida : els lectors cultes han pogut llegir les grans obres de la literatura universal en les seves llengües originals i, els altres, han tingut a l'abast, sempre, nombroses versions escrites en la llengua veïna : el castellà. Malgrat tot, els traductors catalans sempre han lliutat per continuar defensant la seva proposta de traducció. En aquesta comunicació repassarem l'aportació que El Club Editor, l'editorial del novel·lista, poeta, editor i traductor Joan Sales, va fer a la cultura catalana amb la seva forta i decidida tria per les traduccions. Analitzarem quina va ser la seva tria, perquè va triar els autors i les obres que va triar i, sobretot, quin model van proposar com a tècnica de traducció.

41. Joan Peytaví i Deixona

Les migracions d'italians cap a Catalunya. Un punt de trobada al nord del país, de l'edat mitjana a l'època contemporània

Amb les relacions immemorials que mantenen les dues penínsules, el període que va de l'edat mitjana als segles contemporanis ha mantingut un flux constant de migració de gent. Els estats de banda i banda d'aquell mediterrani occidental hi han intercanviat gent des de sempre. La corona catalana i més endavant hispànica hi ha tingut un paper cabdal que ha assentat aquell flux.

La Catalunya ara dita del nord, sota sobirania francesa no s'escapa pas òbviament d'aquest corrent i potser fins i tot hi té un paper original. Des de comerciants que passen a ser nobles medievals en un Perpinyà, segon centre demogràfic de Catalunya fins als petits industrials i els negociants que proven la seua oportunitat en l'interfície franco-espanyol que constitueix el "Rosselló" del segle XIX i els treballadors poc especialitzats del XX en un marc històric llavors francès, el període modern veu arribar uns mestres de farga i els seus treballadors que vénen a colonitzar la muntanya del ferro, rica del nervi del poder i la guerra, el Canigó. Aquests deixen una petjada si més no original i uns descendents catalanitzats molt d'hora. La integració hi ha estat prou fàcil.

42. Maria Pertile

L'italiano immagine cifrata nel «Quaderno italiano» (1976-1981) e in «Cristòfol Pavese 1908-2008» di Àngel Jové

Si propone un'analisi della presenza della lingua italiana in due opere dell'artista catalano Àngel Jové (Lleida, 1940): i 49 disegni che compongono *Quaderno italiano* (1976-1981) e i disegni e le sculture della sua ultima mostra, intitolata *Altra volta mossego un tros de pa. Cristòfol Pavese 1908-2008*. Le due opere, separate da un trentennio, sono leggibili come momenti in sé stilisticamente unici e perfetti dell'elaborazione artistica del rapporto tra parola e immagine attraverso l'iscrizione nella figura di frasi in italiano, siano esse frammenti di un discorso la cui origine non importa conoscere, o versi del poeta italiano Cesare Pavese. La lingua italiana evoca nella rappresentazione un modo familiare di essere stranieri e si fa quindi immagine cifrata di una visione della realtà il cui significante oltrepassa il significato (che rimane comunque della massima importanza) in una infinita riunificazione e risemantizzazione del segno e della sua grafia.

43. Aldo Pillittu

**Dinamiche di scambio fra Catalogna e Sardegna nella
pittura e nella scultura dei secc. XV e XVI**

44. Ramon Pinyol i Torrents – M. Àngels Verdaguer Pajerols

Verdaguer i els seus traductors italians coetanis

Verdaguer, que no va tenir una excessiva fortuna literària a Itàlia, va conèixer en vida una traducció de L'Atlàntida feta per Luigi Suñer (1884) i una traducció parcial de Canigó a càrrec de Luigi Bussi i Maria Licer (1887-1888).

Hi ha un extens epistolari d'aquests tres traductors a Verdaguer, pràcticament inèdit, que permet d'il·luminar aspectes d'aquestes traduccions i que val la pena de donar a conèixer i comentar. D'altra banda, també tindrem en compte altres epistolaris, igualment inèdits, d'aquests traductors a altres corresponents contemporanis en què es parla de Verdaguer i de les traduccions de la seva obra a l'italià.

45. Elena Pistolesi

Le traduzioni lulliane fra missione e storia

L'autotraduzione fu nel Medioevo una pratica molto limitata ed occasionale. Ramon Llull rappresenta senza dubbio un'eccezione per la sistematicità con cui vi fece ricorso; perché affidò alle traduzioni la diffusione e la conservazione dell'Arte, orientandole in base al pubblico, all'argomento e ai luoghi di produzione; per il numero di lingue implicate: oltre al catalano, al latino e all'arabo, Llull o i suoi seguaci curarono versioni in occitano, francese, italiano e castigliano delle opere; per la varietà dei generi e degli argomenti implicati; per l'importanza strategica che riconobbe allo studio delle lingue nel suo programma missionario.

La relazione propone uno sguardo d'insieme sul tema, intrecciando gli sporadici accenni teorici sulla traduzione presenti nei testi con la terminologia adottata, con le testimonianze documentali, e valorizzando soprattutto le acquisizioni più recenti sull'uso scritto del Beato emerse dalle edizioni critiche di testi con tradizione plurilingue.

46. Xavier Pla

La recepció de Georges Simenon i la novel·la policíaca a la Catalunya de postguerra. Un exercici comparatista

47. Jesús Revelles Esquirol

El mirall portuguès: l'iberisme catalanista com a solució al conflicte espanyol

La comunicació que proposo analitza l'iberisme catalanista com a pràctica d'expansió del catalanisme al llindar del segle XX. Aquest es consolida entre les dues grans tradicions culturals llatines —França i Itàlia— i esdevé un lloc comú en autors catalans i espanyols tant diversos com Gaziol, Pla, Unamuno o Valera. Tots parteixen de la base històrica d'entendre el federalisme com l'estructura tradicional de la Corona d'Aragó. L'interès de les elits catalanistes per Portugal cal vincular-lo a un context on s'intenta internacionalitzar el conflicte creat amb la no-proclamació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1919), que havia esguerrat les esperances d'autodeterminació suscitées pels punts de Wilson. Així, la no consecució d'aquesta farà que Francesc Cambó aposti per una solució a mig camí entre la subordinació a Espanya i la independència: un iberisme econòmic que afavoriria dinàmicament l'engrandiment de tots els pobles peninsulars creant un *zollverein*. Aquest argument econòmic s'afegia a la simpatia pels processos nacionals català i portuguès, que compartien tant el seu anticastellanisme com una política colonial alternativa a un centre polític entès des de la perifèria com un territori interior i antic.

48. Valentina Ripa

Lemmatizzazione e trattamento lessicografico della terminologia linguistica nei dizionari generali

I dizionari studiati sono: per il catalano, il Fabra e i suoi successori (il dizionario dell'IEC nelle sue edizioni successive, quelli della Enciclopèdia Catalana); per il castigliano, il DRAE a partire dall'edizione del 1925 e il María Moliner nelle sue edizioni del 1966 e del 1998.

A partire dal presupposto che i dizionari generali siano il primo strumento di indagine, anche linguistica, dei parlanti e che anche in tal senso il trattamento lessicografico (o la mancata inclusione nella macrostruttura) di determinati termini sia significativo; a partire anche dalle premesse che riguardo al trattamento della terminologia specializzata (compresa, dunque, quella grammaticale e linguistica) forniscono i dizionari stessi nelle loro introduzioni; sulla base, soprattutto, della ricerca di alcuni lemmi-campione e dell'analisi degli articoli ad essi consacrati, lo studio analizza il trattamento dei termini di carattere grammaticale e linguistico con l'obiettivo di indagare quanto delle idee linguistiche diffuse nei singoli periodi traspaia nei dizionari generali (con le intersezioni tra lessicografia spagnola e lessicografia catalana, terminologia linguistica spagnolo e terminologia linguistica catalana) e quanto le premesse metodologiche dei dizionari, laddove esse siano dichiarate, vengano rispettate nel trattamento della terminologia più familiare ai loro autori.

Durante il convegno sarebbero presentati prevalentemente i risultati riguardanti la parte catalana del lavoro ma essi, come già dimostrato da altri studiosi (Bargalló & Garriga 2000, per esempio) non possono che incrociarsi almeno con quelli riferiti alle varie edizioni del Diccionario de la Real Academia Española.

49. Mercè Rius Santamaria

L'home sense atributs: entre Eugeni d'Ors i Massimo Cacciari

50. Maria Saenz Palau

Cinc poetes italians: la tria antològica de Tomàs Garcés

51. Anna Maria Saludes Amat

Note sul Carteggio Cesare Giardini a Carles Riba (1923-1931)

La comunicazione si prefigge di richiamare l'attenzione sulla importante documentazione storica che è alla base delle lettere inviate da Cesare Giardini a Carles Riba nel corso di una relazione intensa che occupò circa un decennio. Giardini nella sua qualità di studioso, editore e traduttore di autori catalani intrattenne infatti un denso epistolario con Riba. Attualmente siamo riusciti a raccogliere un buon numero di lettere e cartoline inviate da Giardini a Riba (circa una trentina di pezzi), mentre ancora non abbiamo localizzato le missive di Riba a Giardini. In ogni caso pur nella frammentarietà in cui versa il carteggio raccolto esso appare estremamente significativo. Tra l'altro le lettere di Giardini offrono una dettagliata e precisa indicazione di giornali, riviste, edizioni di testi che concernono traduzioni proprio e notizie di scrittori e poeti catalani contemporanei. Dall'epistolario, accanto a questa documentazione, traspare anche la partecipazione emotiva di Cesare Giardini nei confronti della cultura catalana e la sua passione per alcuni scrittori in particolare. Oltre a Riba, che egli considera come un maestro e il più sicuro informatore, staccano i riferimenti a Joan Estelrich e Alfons Maseres. Naturalmente tutto poi confluirà nell'*Antologia dei poeti catalani (1845-1925)* pubblicata a Torino il 1926 a cui farà seguito una nuova edizione, forse corretta, *Antologia della poesia catalana* del 1950 a Milano, di cui Giardini aveva già consegnato nel maggio del 1922 una primizia nella rivista *Il secolo XX* nel saggio *Poeti Catalani*.

52. Elena Sánchez López-Luís Navarro

Traducció i filologia : versions de clàssics catalans i estudi

53. Miquel Sanz

Les normes ortogràfiques de Castelló (1932) i la normativització de la llengua al País Valencià

El 21 de desembre de 1932, ja fa 75 anys, es varen signar les conegudes com a *Normes de Castelló*, que suposaven un pas endavant en el procés de l'estandardització del català al País Valencià. L'objectiu d'aquesta breu comunicació versarà sobre el paper que tingueren les *Normes del 32* en el procés normativitzador de la llengua catalana al País Valencià. Un procés, si m'és permès de dir-ho, necessari si més no vital per a la seva supervivència. Durant aquesta comunicació tractaré de situar el context de la situació de la llengua al País Valencià (sense bandejar la situació a la resta del domini), de manera cronològica: passant per l'estadi anterior a les Normes al segle XIX; els moviments previs del segle XX i durant el seu procés de creació i l'estat actual de la llengua tenint en compte l'importantíssim paper normativitzador que les Normes han exercit en ella quan es compleixen 75 anys de la seva vigència de les Normes de Castelló.

54. Oriana Scarpati

**Lirica femminile nella Catalogna del XIV e XV secolo:
l'anonima poetessa di "Axí cant es en muntanya deserta"**

Nella produzione catalana medievale, sono solo quattro i testi poetici composti da una donna: la risposta di Tecla Borja (*Rialc* 23.1) ad una domanda di Ausiàs March (*Rialc* 94.31); il componimento della *Reina de Mallorca* (*Rialc* 92.1); il *planh* anonimo in morte dell'amato *Ab lo cor trist, enviollat d'esmay* (*Rialc* 0.3), schedato anche nei repertori bibliografici e metrici della lirica occitana; l'anonima poesia *Axí cant es en muntanya deserta* (*Rialc* 0.6). L'intervento si propone, nello specifico, di analizzare quest'ultimo testo, particolarmente interessante sia dal punto di vista retorico-stilistico (ogni *cobla* si apre formalmente con una comparazione, introdotta attraverso la particella connettiva *axí*), sia per i rapporti con la tradizione poetica in lingua d'oc.

55. Francesc Feliu Torrent

La “questione della lingua” a Girona

A través de l'estudi d'un seguit de modernitzacions que podem detectar en els fragments catalans de dues edicions successives (1502 i 1550) del Ritual de la diòcesi de Girona, podem fer-nos una idea de com van afectar també la nostra llengua les noves idees sobre els vulgars moderns que recollim arreu d'Europa, i a Itàlia especialment, i que tenen com a rerafons el que s'anomena correntment "la questione della lingua". En els estudis sobre la història de la llengua catalana, generalment s'ha fet referència al ressò de "la questione della lingua" només per assenyalar-ne les conseqüències negatives, pel que suposa de deriva cap a la dialectalització dels models lingüístics moderns, que es contraposen a l'antiga unitat "llemosina". Els rituals de Girona, però, ens reporten el testimoni excepcional d'una recepció "correcta" de la nova sensibilitat lingüística, que es tradueix en un model de llengua renovat però respectuós amb la tradició medieval i viable com a model general. Un model semblant al que es desprèn de les també gironines "Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols", i que potser era induït pels impressors mòbils europeus, especialment alemanys, que intervenien en les edicions catalanes d'aquella època.

56. Stefano Torresi

Gabriel Ferrater, entre tradició (catalana) i europeisme (lingüístic i literari)

Obiettivo precipuo della mia indagine è quello di dimostrare come, nel corso della sua esperienza critica e artistica, l'opera di Gabriel Ferrater si caratterizzi per un costante e proficuo bilanciamento fra tradizione ed europeismo: una tradizione molto spesso specificamente catalana – ravvisabile, tra l'altro, nei numerosi richiami alla poesia medievale, o nel rilievo concesso alla propria lingua, concettualmente riflesso, per esempio, in *Sobre el llenguatge* – e un europeismo di carattere culturale, scaturito da una inesauribile esigenza intellettuale, che lo spinge a misurarsi con molteplici scenari linguistici e letterari. Nel corso del mio intervento si cercherà pertanto di evidenziare come la complessità culturale europea venga accolta e analizzata da Gabriel Ferrater in un'opera ricca e sfaccettata, che si converte ben presto nel teatro di un fecondo incontro tra la lingua e la letteratura catalana e una serie di lingue e di letterature del continente europeo.

57. Isabel Turull

Les traduccions de Dickens al català: pervivència noucentista i polèmica anti-noucentista

58. Pep Valsalobre

Desideroso: note sulla fortuna di Desitjós in Italia, dal Cinquecento all'Ottocento

Sommario

Ci sono quattro dati:

- a) un originale catalano stampato a Barcellona nel 1515
- b) un manoscritto napoletano con la traduzione italiana nel 1527
- c) 14 edizioni italiane fra 1541-1622, tutte stampate a Venezia
- d) una rifusione stampata a Napoli nel 1841

Riprendendo un primo lavoro del Professor August Bover presentato al VII Convegno de l'AISC (Napoli 2000), questa mia comunicazione pretende di mettere in rapporto questi elementi andando un po' più in profondità. Come mai appare a Napoli una traduzione così presto, la prima (precedente anche alla seconda edizione catalana: la valenzana di 1529) di un lungo elenco che forse ha più di un centinaio di elementi in undici lingue? Che rapporto c'è fra la traduzione napoletana e l'originale catalano? E tra la traduzione manoscritta e le edizioni italiane? Tutte derivano della stessa traduzione? Da dove viene fuori l'edizione ottocentesca, trecento anni esatti dopo la prima?

59. Eulàlia Vega

Gènere i memòria de l'exili llibertari català a França (1939-1975)

L'objectiu d'aquesta comunicació es parlar d'un dels moments més conflictius al llarg de la història de les relacions entre Catalunya i Europa: el esdevingut arran del forçat exili republicà del 1939, després de la caiguda de Barcelona i Catalunya a mans de les tropes franquistes. Aquest exili fou el més massiu i dramàtic en fugir famílies senceres –homes, dones, nens– cap a la frontera francesa. Polítics, intel·lectuals, sindicalistes i treballadors de diversa adscripció ideològica i sindical també van creuar la frontera en el seu intent d'escapar de la repressió dels vencedors.

En aquesta comunicació ens centrarem específicament en l'exili del sector llibertari a França i volem donar una visió de gènere, en ser les dones el sector més desconegut i amagat dels exiliats. Poques són les dones llibertàries que han deixat un reconta escrit de les seves experiències. Amb una metodologia basada en les fonts escrites i sobretot en les fonts orals volem explicar les seves vivències i les seves estratègies de supervivència en el país veí, en particular, la seva actitud enfront diversos temes centrals: la lluita en la resistència francesa, la clandestinitat a l'Estat espanyol, la seva posició davant les polèmiques entre les tendències dins del moviment, la continuïtat de l'organització "Mujeres Libres", entre altres temes.

60. Claudio Venza

“Catalogna, baluardo della rivoluzione”. Carlo Rosselli e l’antifascismo italiano nella guerra civile spagnola

Subito dopo il 19 luglio, quando a Barcellona gruppi di operai male armati sconfiggono il golpe, gli antifascisti italiani in esilio a Parigi si riuniscono per decidere il da farsi. Carlo Rosselli, che ha preso l’iniziativa della convocazione, presenta la propria scelta di intervenire quanto prima a fianco dei repubblicani e rivoluzionari catalani. È il momento di dimostrare che l’antifascismo non fa solo propaganda scritta, ma è capace di prendere le armi contro la dittatura filofascista che i generali golpisti vogliono imporre in Spagna. Dopo qualche giorno giunge la conferma che Mussolini sta aiutando direttamente Franco con fornitura di aerei per il cruciale trasporto delle truppe marocchine dall’Africa. I preparativi si intensificano e alla fine del mese di luglio Rosselli giunge a Barcellona per organizzare la Sezione Italiana della Colonna Ascaso della CNT-FAI. Il tramite per il collegamento con il movimento antigolpista passa per Camillo Berneri, leader riconosciuto degli anarchici italiani in Francia, che ha stretti collegamenti con il sindacato catalano maggioritario, la libertaria CNT che ha guidato la vittoriosa mobilitazione popolare antigolpista. E con il 19 luglio scatta un movimento rivoluzionario che investe, talora con violenza, le strutture del dominio in Catalogna: i potenti industriali, le banche, le carceri, la chiesa cattolica, i vertici militari. Si apre una fase nuova nella quale il cambiamento profondo è all’ordine del giorno. E Rosselli apprezza molto il clima di “indisciplina organizzata” che caratterizza la spinta autogestionaria e libertaria che emerge dal proletariato barcellonese, abituato a lottare contro il potere e a prefigurare la futura società liberata.

61. Eduard Vilella

Obituari prematuri: uso/ riuso/elaborazioni di temi